

Film geeft ons grip op gekte

Film helpt ons te begrijpen wat waanzin is, maar kan ook nieuwe vormen van waanzin doen ontstaan. Filmwetenschapper Patricia Pisters spreekt erover op het [Waanzin Festival](#) (16 september 2017).

‘Zusters met kapjes en smetteloze witte schorten die een krijgende vrouw in een dwangbuis dwingen of psychiaters met baard, bril en pijp die hun patiënten op de sofa behandelen. Dit soort “waanzinnige” beelden of personages zijn ons bekend door films’, vertelt Patricia Pisters. ‘Filmmakers zijn altijd al geïnteresseerd geweest in verhalen van “gekken”. Er zijn een hele hoop films die in of rondom psychiatrische instellingen plaatsvinden. Films geven een goed beeld van de geschiedenis en de ontwikkeling van de ideeën over psychiatrie en normativiteit.’

‘Moderne media zoals de cinema brengen niet alleen ons denken over waanzin in beeld, maar kunnen ook nieuwe vormen van waanzin doen ontstaan. In de negentiende eeuw ontstond schizofrenie, niet toevallig vlak na uitvindingen als de telegraaf en de telefoon. Door deze uitvindingen is ons besef van tijd, plaats, privé en publiek totaal veranderd. Bij mensen met schizofrenie zie je hoe die media een rol spelen: ze denken vaak dat de tv tot hen spreekt of dat anderen hun gedachten kunnen horen via de radio. Elk nieuw medium bracht een nieuwe vorm van paranoïde of hallucinatie.’ Als voorbeeld noemt Pisters het verhaal van jurist en schrijver Daniel Paul Schreber, waar Freud uitgebreid verslag van deed. ‘Schreber had een waan over een *writing ball*, één van de eerste typemachines, waardoor hij in direct contact stond met God. Door teksten te typen gaf Schreber de boodschap van God door zodat het universum gered kon worden.’

Neuro-image

In haar boek *The Neuro-Image* gaat Pisters in op de relatie tussen film, filosofie en hersenen. Ze beschrijft hoe het einde van de Koude Oorlog, de veranderde wereldorde na de traumatische impact van 9/11, de massale opkomst van de pc en de digitalisering, en de steeds grotere invloed van hersenwetenschap een rol spelen in de verandering van onze beeldcultuur.

‘Door de overvloed van media is onze wereld enorm veranderd. In de jaren veertig vertelden psychoanalytici hoe je hoorde te zijn. Zij boden heldere kaders van wat normaal en goed was. Tegenwoordig is alles veel meer in beweging en kunnen we de veranderingen vaak niet bijhouden. Deze

verschuiving zie je terug in films. Als ik naar films van vroeger kijk, zie ik steden waar alles leeg is en eenzame personages die niet weten waar ze heen moeten en maar wat rond lopen.'

Een scene uit Il Deserto Rosso (1964)

'In films die nu uitkomen, zie ik een heel ander beeld. In plaats van lege steden en dolende figuren zie ik personages die rennen en overdonderd zijn door een wereld waarin alles overvloedig is.'

'In hedendaagse cinema zie je bovendien een nieuw perspectief ontstaan. In plaats van dat we toeschouwer zijn en de film van buitenaf volgen, zitten we soms in de ervaringswereld van het personage. Alles wordt zo gefilmd, dat we ervaren wat het personage ervaart. Ik noem dat een *neuro-image*. Een voorbeeld hiervan kan je goed zien in een scene van de film *Moonlight* waarin het hoofdpersonage met een schok realiseert dat zijn moeder verslaafd is. In deze scene wordt gespeeld met versnelling en vertraging van het beeld waardoor je als kijker het gevoel krijgt dat de schok die het personage ervaart door jouw lichaam gaat.'

Trailer van de film Moonlight (2016)

'Een neuro-image laat zien hoe een personage de wereld ervaart. Hierdoor weet je als toeschouwer vaak niet of iets 'echt' gebeurt of alleen in het hoofd van het personage. De film *Fight club* is een goed voorbeeld waarin je pas aan het einde van de film doorhebt dat je in iemand zijn hoofd hebt gezeten. Ik noem dat de werkelijkheid van de illusie. Er is geen objectief standpunt. De film laat iemand zijn realiteit zien, in die zin is het 'echt' omdat het is wat die persoon werkelijk ervaart.'

Trailer van Fight Club (1999)

Beeldschermen

'In het dagelijks leven worden we constant geconfronteerd met woorden, beelden, geluiden die ons in een scherm zuigen. Kijk maar om je heen. Beeldschermen zijn overal. En ze zijn verslavend. Iedereen heeft tegenwoordig een smartphone. Dat brengt de verplichting met zich mee om constant bereikbaar te zijn. In een wereld waarin alles zo snel gaat, hollen we constant achter de feiten aan. Dat levert massa's mensen op die het niet bij kunnen houden. Burn-outs, slapeloosheid, paniekaanvallen en depressiviteit zijn typische ziektes van deze tijd.'

Je kunt nieuwe media zien als een oorzaak van pathologie, maar we kunnen film ook gebruiken om grip te krijgen op die veranderende wereld, vertelt Pisters. 'Zoals je de hersenen bestudeert om het denken te

begrijpen, zo kun je de media bestuderen om onze verhouding tot het leven te begrijpen. Door *neuro-image* is film een toegankelijke manier om in iemand zijn hoofd te kruipen. Je krijgt toegang tot iemand zijn ervaringswereld. Hierdoor is het een perfect middel om begrip te creëren voor die fluïde grens tussen wat normaal en niet normaal is.'

Wat kunnen we van u verwachten op het Waanzin Festival?

'Aan de hand van een filmfragment ga ik laten zien dat films een nieuwe manier bieden om de wereld te ervaren. Wat kunnen we leren over waanzin op het moment dat we in iemand zijn hoofd zitten? Veel mensen denken te weten wat normaal en abnormaal is, maar vaak is dit te makkelijk gedacht. Er zijn veel vragen over hoe we moeten leven met alles wat er speelt in de wereld en in ons hoofd. Er is veel uit te zoeken en daarvoor moeten we alle middelen gebruiken. Film is daar één van.'